

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ

UDK: 378 (497.7)

ISSN: 1409-9187

ФАКУЛТЕТ ЗА
ОБРАЗОВНИ НАУКИ

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2015/2016
ANNUAL MISCELLANEOUS
COLLECTION

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ANNUAL MISCELLANEOUS
COLLECTION
2015/2016**

ГОДИНА 6

VOLUME VI

**GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCE**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
YEARBOOK
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCE**

За издавачот/ For publisher
Проф.д-р Соња Петровска

Издавачки совет

проф. д-р Блажо Боев
проф. д-р Лилјана Колева-Гудева
проф. д-р Кирил Барбареев
проф. д-р Дејан Мираковски
проф. д-р Соња Петровска

Редакциски одбор

проф. д-р Снежана Мирасчиева
проф. д-р Снежана Јованова Митковска
проф. д-р Емилија Петрова Горгева
проф. д-р Стеван Алексоски
проф. д-р Блаже Китанов
проф. д-р Никола Смилков
проф. д-р Виолета Николовска
доц.д-р Трајче Стојанов
доц. д-р Деспина Сивевска
доц. д-р - Ирена Китанова
доц. д-р Даниела Коцева

Главен и одговорен уредник /
проф. д-р Снежана Ставрева
Веселиновска

Технички уредник

доц. д-р - Верица Јосимовска

Јазично уредување

Даница Гавриловска-Атанасовска
(македонски јазик)
Снежана Кирова
(англиски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров

Editorial board

Prof. Blazo Boev, Ph. D.
Prof. Liljana Koleva Gudeva, Ph. D.
Prof. Kiril Barbareev, PhD
Prof. Dejan Mirakovski, PhD
Prof. Sonja Petrovska, PhD

Editorial staff

Prof. Snezana Mirascieva, PhD
Prof. Snezana Jovanova Mitkovska, PhD
Prof. Emilija Petrova Gorgeva, PhD
Prof. Stevan Aleksoski, PhD
Prof. Blaze Kitanov, PhD
Prof. Nikola Smilkov, PhD
Prof. Violeta Nikolovska, PhD
Docent Trajce Stojanov, PhD
Docent Despina Sivevska, PhD
Docent Irena Kitanova, PhD
Docent Daniela Koceva, PhD

Managing editor

Prof Snezana Stavreva
Veselinovska, Ph.D

Editor in chief

Docent Verica Josimovska, Ph.D.

Language editor

Danica Gavrilovska-Atanasovska
(Macedonian)
Snezana Kirova
(English)

Technical editor

Slave Dimitrov

ISSN 1409-9187

Редакција и администрација
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ 10-А
п. фах 201, 2000 Штип
Р. Македонија

Address of the editorial office
Goce Delcev University – Štip
Faculty of philology
Krstе Misirkov 10-A
PO box 201, 2000 Štip,
R. of Macedonia

СОДРЖИНА CONTENTS

Снежана СТАВРЕВА-ВЕСЕЛИНОВСКА

Еколошкото образование и воспитание во функција на одржливиот развој од агол на социјалната екологија 5

Снежана СТАВРЕВА-ВЕСЕЛИНОВСКА, Соња ПЕТРОВСКА

Поттикнување на мисловните активности и креативноста на учениците во процесот на активното вклучување на учениците во наставата по природни науки 17

Емилија ПЕТРОВА-ЃОРЃЕВА, Ирена КИТАНОВА

Фактори кои влијаат на појавата на асоцијално однесување кај младите 33

Снежана МИРАСЧИЕВА

Наставата како биполарен / интеракциски процес 41

Даниела КОЦЕВА

Културата, културните разлики и предрасуди 49

Снежана ЈОВАНОВА-МИТКОВСКА

Логичко-мисловни операции неопходни за формирање на почетните математички поими 59

Стојко СТОЈКОВ

Македонското малцинство во Бугарија од признавање кон негирање 1948 – 1989 . 67

Верица ЈОСИМОВСКА

Конспиративно стационарно згрижување и лекување на територијата на Македонија во периодот 1941-1944 87

Ленче НАСЕВ

Пристапи кон совладување на музичката писменост 99

Јованка ДЕНКОВА

Анималистичкиот роман „Дивиот пес“ од Видое Подгорец 105

Оливер ЦАЦКОВ

Зградата на Ректоратот во Штип, објект што ги поврзува минатото, сегашноста и иднината 115

Маја ŽМУКИЌ

Bitnost odgojnih zadataka u nastavi likovne culture 119

Маја ŽМУКИЌ

Metodička organizacija i važnost uskladenosti nastavne jedinice, likovne oblasti, likovne tehnike, likovnog problema i motiva..... 129

Лидија ГИГОВА

Менаџерските и лидерските функции на наставникот во основно училиште како фактори за унапредување на развојот на педагошката пракса 139

Блаже КИТАНОВ, Ирена КИТАНОВА

Писмата на Антоан де Сент Егзипери до мајка му 151

ФАКТОРИ КОИ ВЛИЈААТ НА ПОЈАВАТА НА АСОЦИЈАЛНО ОДНЕСУВАЊЕ КАЈ МЛАДИТЕ

Емилија Петрова Ѓорѓева¹, Ирена Китанова²

Истражувачите и теоретичарите кои се занимаваат со проблемот на асоцијално однесување во училишната средина сметаат дека ваквото однесување меѓу учениците е одраз на целокупната ситуација во едно општество. На појавата на асоцијално нарушување во однесувањето влијаат сите промени кои се случуваат во политичките, социјалните, научните и образовните структури во општеството.

а. *Општествено-економската криза во државата*

Осиромашувањето на општеството, невработеноста, оневозможувањето да се задоволат основните потреби, тензичните меѓуетнички односи, миграциите и друго се причини кои младите ги доведуваат до безнадежност и депресија. Со тоа се создава поволен амбиент да се прошират и зацврстат сите облици на нарушено однесување на учениците, младината и возрасните. Таа е една од причините зошто дел од младите стануваат или насилници и се однесуваат агресивно, или потполно се повлекуваат од општествените случувања и не се заинтересирани за ништо.

Живееме во време кога родителите се ангажираат и размислуваат единствено за обезбедување на средства за егзистенција за нив и нивните деца, кога просветните работници не обрнуваат многу внимание на воспитувањето на учениците (во поново време наставниците сè повеќе се посветуваат на бирократската компонента на својата професија, отколку на непосредниот контакт со учениците и воспитување преку разговор), бидејќи се оптоварени со истите проблеми. Децата се препуштени сами на себе, на својата свест и совест, препуштени сами да го организираат својот живот, учењето и слободното време.

Недоволно созреани да ја разберат борбата на нивните родители за егзистенција, сонуваат за живот кој го запознаваат од филмовите, а тоа е животот во раскош, живот без финансиски проблеми, многу пари и задоволство стекнати на нечесен начин и сл. Овие работи ја деформираат сликата за вистински вредности кон кои треба да се стреми младата личност. Затоа сè почесто прибегнуваат кон општествено неприфатливи норми на однесување. Поради фактот што родителите не се во состојба секогаш (и на сите) да им го овозможат она што го посакуваат децата и младите, тие го губат угледот во очите на своите деца кои не сакаат да се идентификуваат со нив, да бидат како нив, не ги почитуваат, ги обвинуваат за условите во коишто живеат. Модели за

¹ Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип.

² Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип.

нивна идентификација се лицата криминалци кои лесно заработуваат, најчесто на незаконски начин, лицата кои не ги почитуваат општествените норми, тие стануваат лесна жртва на многу пороци чиј животен стил се филмските остварувања.

б. Семејството

Семејството не е прост збир на одделни негови членови, туку сложен систем на индивидуи кои живеат, комуницираат и функционираат во една заедница на еден помал простор. Семејството постојано се развива, а со тоа и се менува, како по бројот на членовите, така и по начинот на функционирање. Во семејството секој член има своја улога која определува права, но и должности во семејното функционирање. Семејството како основна институција претставува значаен фактор во воспитувањето и формирањето на детската личност.

Најголемиот дел од времето детето го поминува во семејството. Затоа однесувањето на родителите и останатите членови во семејството влијаат на интелектуалниот, личниот и социјалниот развој на детето.

Во училиштето детето ја продолжува веќе започнатата социјализација, учи, стекнува нови навики и одговорности, учи за правилата на новата средина. Преку детето и во семејството се пренесуваат програмите, барањата и ставовите на училиштето. Детето е ставено во ситуација да ги воочува сличностите и разликите од двата система во кои го минува најголемиот дел од своето време, во кои расте, се развива и се формира како личност.

Во современото општество семејството е соочено со проблемот на интензивно намалување на неговата основна воспитна функција, пред сè поради појавата на дисфункционалност на семејството изразена преку:

- нарушени семејните односи;
- презафатеност на родителите со бизнис или престој во странство;
- постоење на конфликт, агресија, разводи и сл.;
- наркоманија;
- секаков вид на насилство;
- запоставување или занемарување на децата (глад, нехигиена и сл.);
- неповолни материјални услови во семејството.

Неможнота да се задоволат секојдневните и зголемени потреби придонесува лесно и брзо децата и младите да манифестираат различни развојни проблеми, како на пример: училишна фобија (страв од училиште, немање желба да одат на училиште), проблеми во однесувањето (нетрпеливост, нетолеранција, нервоза, агресија), проблеми со училишниот успех (немотивираност, отсуство на внимание и концентрација), ноќни стравови, ноќни мокрења, емоционални проблеми, тикови и слично.

Меѓутоа, семејството како природна средина за развој на децата треба да им овозможи заштита, помош и атмосфера на среќа, љубов и благосостојба.

Семејството како основна клетка поврзана со општеството го губи својот авторитет и влијание. Грешката кај родителите е во пренагласувањето на значењето на материјалните вредности, па често се случува воспитувањето на децата да го остваруваат претежно со материјална стимулација, наместо со сопствен пример на љубов, доверба и одговорност. Посветувајќи се целосно на обезбедување материјални вредности, на родителите многу малку време им останува за децата, па така тие недоволно контролирани во домот и училиштето многу рано почнуваат со непримерно однесување.

Исто така, соработката меѓу училиштето и семејството затајува. Транзициските движења негативно се одразија и на економската и на социјалната моќ и цврстина на семејството.

Со семејството како столб во воспитувањето на децата треба да се работи. Притоа, важна улога треба да има училиштето. Меѓутоа, училиштето со години не му го посветува соодветното внимание на семејството. Институциите на системот сè уште на соработката на семејството и училиштето не сметаат како на фактор кој може во многу нешто да помогне во заштитата на децата и младите.

Мал позитивен исчекор во врска со унапредување на соработката на училиштето и родителите се случува преку воведувањето на **е-дневникот** и неделното известување на родителите за успехот и изостаноците на нивното дете. Меѓутоа, преку разговор со стручните служби констатирано е дека ова само им претставува олеснување на двете страни (училиште и родители) во нивната комуникација, но ефектот не се менува. Ваквиот начин на комуникација само создава простор за ограднување од неуспехот кој им се случува и на двете страни во врска со негативните промени во успехот и поведението на ученикот. Во отсуство на непосреден контакт и чести разговори, барање начин за решавање на проблемот и вклучување на повеќе компетентни фактори успехот ќе изостане.

Во голем број случаи родителите сметаат дека информацијата што ја добиваат преку смс-порака за своето дете е доволна информација и нема потреба од дополнителни индивидуални средби со професорите.

Истражувачот Џералд Патерсон направил лонгитудинално (триесетгодишно) истражување. Податоците од ова истражување говорат дека родителското воспитување во семејството и условите на одгледување на децата влијаат на создавањето на дете со нарушено однесување имајќи предвид четири различни фактори:

- **Првиот фактор** се однесува на димензијата родителство, на *родителската топлина*. Родителите кои не им даруваат топлина на своите деца, кои не се емоционално чувствителни на потребите на децата, родителите кои на децата им даваат малку емоционална поддршка, внимание и имаат мал интерес за нив, можат да придонесат нивните деца да станат непослушни, агресивни, повлечени, незаинтересирани и да покажуваат проблеми во однесувањето.

Особено важен е базичниот емоционален однос на родителите. Базично негативниот емоционален пристап, чијашто карактеристика е недостаток на топлина и внимание недвосмислено ја зголемува опасноста од подоцнежна детска насилност и непријателство кон другите луѓе и општеството воопшто.

- **Втората димензија** на родителскиот стил е *родителскиот надзор како* степен во кој детето е надгледувано и насочувано. Родителите кои кај своите деца не воспоставуваат јасни граници на однесување, не ги учат што е дозволено, а што не, во нивното однесување кон врсниците, браќата и возрасните, односно родители на деца кои се рамнодушни кон искажувањето на агресивност од страна на нивните деца, ќе ја зголемат детската агресивност, а со тоа ќе ја зголемат опасноста од подоцнежна насилно однесување. Всушност, поради изостанување на казни за детето, поради агресивно однесување, истото ќе ги зацврсти во својот репертоар агресивните реакции и тоа преку неусвојување на механизмот на агресивна инхибиција. Од друга страна пак, претераното ограничување на детето во манифестација на чувствата кон околината и казнувањето можат да придонесат детето да се повлече во „својот свет“ и да не дава соодветни реакции на понатамошни казни, укажувања и сл. На тој начин детето создава свој одбранбен механизам како предвреме и трајно би се заштитило од наметнатото чувство за одговорност, вина и сл.
- **Третиот фактор** на воспитание кој го зголемува ризикот од појава на нарушено однесување е *емоционалното* и *физичкото* малтретирање од страна на родителите или старателите. Присуството на насилство во семејството е фактор на ризик за манифестирање на нарушување во однесувањето. Исто така и овој фактор кој често го има во семејствата (но малку се зборува отворено за тоа) доведува до појава на две дијаметрално спротивни нарушувања кај детското однесување. Од една страна може да се развие претерана агресивност кон другите како одговор на потиснатиот бес што се насобира кон некој член во семејството (агресорот) или како модел на идентификација со агресорот во семејството и поддржување на неговото однесување, па сè до целосно повлекување и отсуство на емоционална експресија што е резултат на неможноста за справување со проблемот и прифаќање на актуелната состојбата. Во секој случај во ненормалната семејна атмосфера доаѓа до рушење на самовербата на детето и создавање на потенцијален ризик за појава на некој од облиците (пасивен или активен) на нарушено однесување. Значи, семејната ситуација во најголем дел е моделатор на карактеристиките на младата личност (се разбира постојат исклучоци).

- **Четвртиот фактор** на воспитание кој го зголемува ризикот детето да манифестира одреден облик на нарушено однесување е *темпераментот* на детето. Според некои истражувања децата кои се воспитуваат со одредени тешкотии, од најразлични причини имаат повеќе проблеми во однесувањето. И бројните стресови (развод на родители, алкохолизам на родителите, хронични болести на членовите на семејството) на кои детето може да биде изложено во текот на одреден период од животот може да резултираат извесни абнормални манифестации во однесувањето.

Децата кои се воспитуваат со тешкотии во интеракција со недоволно чувствителни, трпеливи, истрајни, недоследни и недоволно стабилни родители, може да развијат несигурност во својот однос кон другите, да ја загубат самодовербата и да потпаднаат во некое ризично однесување.

Родителите треба да му помогнат на своето дете да создаде однос кон сопствените обврски, да ги препознае сопствените можности и да изгради самопочит и самодоверба. Затоа од големо значење е родителите да се научат како да родителствуваат:

- да бидат пример на позитивно однесување,
- да внимаваат на првите предупредувачки знаци кои ги манифестираат нивните деца кога нешто им се случува,
- да се научат на своите деца да им помагаат, а не да ги казнуваат.

Потребно е да им се покаже како и кога можат да се вклучат во работата на училиштето. Родителите можат да им помогнат на своите деца само ако се информирани, едуцирани и збогатени со идеи за помош на нивните деца.

в. Карактеристики на личноста

Карактеристиките на личноста како што се: пол и возраст, тешкотии во емоционалното и социјалното созревање, преживеаните стресови, недостатокот на самопочит, идентификација со негативен (искривен модел), депресијата, намалената комуникативност, недовербата кон непознати, желбата за доминација, пасивноста, ограничените интереси, несигурноста, некритичноста, недоверливоста, начинот на соочување со стресот, отсуството на вина и срам, непочитувањето авторитети и сл., можат да бидат причини за појава на нарушување во однесувањето.

Во контекст на ова мора да се истакне дека наставниците, родителите и стручните соработници мора да ја поттикнуваат емоционалната интелигенција кај ученикот (сигурноста, љубопитноста, целисходноста, самоконтролата, поврзаноста, способноста за комуникација, подготвеноста за соработка) со што ќе се постигнат позитивни ефекти во развојот на емотивно здрава, отворена, слободна, креативна и комуникативна личност на ученикот. Само така ученикот успешно ќе комуницира со сите субјекти во училиштето и надвор од него.

з. Средината/општественото опкружување

Факторот средина ги опфаќа влијанијата на средината врз ученикот, лошото друштво, улицата, како и неорганизираното користење на слободното време. Во услови на невоспоставени јасни граници на однесување, насочување и укажување на вистинските вредности на човекот, неорганизирано слободно време, постојат реални предуслови кај учениците да се пројават нарушени однесувања.

Од училиштето како воспитно-образовна институција се очекува во најголема мерка да ги оспособи за морално и општествено одговорно однесување во училиштето и надвор од него, како спрема наставниците и родителите така и во меѓусебните односи. Мора да се спомене недоволната ангажираност на воспитно-образовниот кадар кој доволно не настојува да го канализира и организира времето на учениците во училиштата и другите воспитно-образовни институции. Занемарена е воспитната компонента којашто е важен фактор и која секако има свој придонес во зголемувањето на асоцијалното однесување на младите.

Поголем број негативности кои се поврзани со однесувањето на младите не се предизвикани од новото време во кое тие ја живеат својата младост, туку се стандардни или стабилни законитости поврзани со растежот и созревањето на секоја генерација. Како младите ќе растат, ќе се развијат и оформат зависи од општествената стварност. Како младите ќе се однесуваат во училиштето зависи пред сè од тоа дали тие се однесуваат според вкупната морална клима што владее во училиштето, дали отстапуваат од неа и во која насока се движат.

д. Училишна клима

Организацијата во училиштата, дефинираните правила на однесување, меѓусебно почитување, меѓучовечките односи помеѓу наставниците и учениците, начинот на комуникација, толеранција, укажување чувство на вредност, позитивен натпревар и сл. се сегменти кои ја сочинуваат сликата за училишната клима. Додека организациската култура има длабоки корени во природата на организацијата што е резултат на долгорочното постоење и опстојување на формалните и неформалните системи, правилата, традициите и обичаите, дотогаш организациската клима е краткорочен феномен создаден од постојното водство.

Создавањето на пријатен амбиент во кој се остварува воспитно-образовниот процес, вклучувајќи ги тука покрај материјално-техничките услови и меѓусебните односи на сите учесници во реализацијата на процесот, ја претставуваат климата на училиштето.

Во училиштата во кои недостига заемна доверба помеѓу вработените, каде што постојат конфликти, вработените се збунети и затворени за соработка. Најголемиот дел од својата енергија ја трошат на решавање на проблемите

кои произлегуваат од нивната ниска самоверба и почит. Заемната доверба и соработка помеѓу вработените е неминовна за успешна работа.

Ученикот може да биде успешен, согласно со своите интереси и развојни predisпозиции и затоа треба да се организира таква работна средина која ќе овозможи добри услови за работа на учениците и на наставничкиот тим.

За да се изгради позитивна клима е потребно директорот на училиштето одлично да владее со сите пет карактеристики на однесување на водач и тоа: стручна, кадровска, едукативна, симболичка и културна карактеристика.

Но, покрај директорот, за создавање и одржување на климата во училиштето секако придонесуваат и наставниците и учениците со своето однесување во него и надвор од него.

Воспоставувањето на чести контакти со родителите, исто така, оди во прилог на подобрување на училишната клима, како и верувањето дека секое дете може да биде добар ученик.

За едно училиште велите дека има добра клима кога тоа има:

- воспоставена уредна и пријатна средина за работа;
- воспоставен систем на вредности и систем на наградување;
- воспоставена атмосфера на ред и дисциплина;
- воспоставена добра соработка со родителите;
- воспоставен систем за развивање на позитивни ставови кај персоналот;
- воспоставен систем за донесување и спроведување на одлуки и
- воспоставен систем на отворени и чесни комуникации.

За успешно работење на училиштето, за постигнување на повисоки резултати, за да можат учениците полесно да се развијат и да ги задоволат своите потреби, потребна е блиска и непосредна соработка со семејството.

Секоедневната реалност покажува дека времето што родителите и децата го поминуваат заедно во текот на денот е сè помало. Речиси сите родители се наоѓаат во ситуација да балансираат помеѓу сопствените работни задачи и потребите на семејството.

Училиштата мора да одговорат на потребите на родителите и учениците преку воспоставување на партнерски односи со семејствата, преку вклучување на родителите во животот на нивните деца.

Вклучувањето на родителите во работата на училиштето е од голема важност како за учениците и родителите така и за училиштето, а имајќи предвид дека истото функционира и живее во локалната заедница, повлекува важност и за заедницата пошироко. Инволвирањето на родителите во воспитно-образовниот процес неминовно доведува до зголемена меѓусебна помош во постигнувањето на повисоки образовни резултати, квалитетно решавање на тековните и заедничките проблеми, размена на искуства и идеи и до подобрување на условите за работа во училиштето. Имајќи го предвид значењето од поврзаност

на учениците и родителите во процесот на образование, кое се потврдува со постигнатите резултати на учениците, нивната редовност и однесување, се поставува прашањето како да се вклучат родителите во училиштето.

За таа цел е потребно во училиштата да се креира позитивна училишна клима каде што ќе има услови за безрезервна поддршка и соработка на семејствата и училиштето во интерес на правилниот психосоцијален и когнитивен развој на децата/учениците.

Од друга страна пак, кога учениците по 6-7 часа дневно ќе поминат во пријатна атмосфера каде што има добро изградени меѓучовечки односи, владее доверба, меѓусебна почит, емпатичност, чувство за одговорност, интересен пристап при обработка на наставните содржини и сл. многу се мали шансите тие да прибегнуваат кон асоцијално однесување барем во училиштето (како изолираност, незаинтересираност, бегање од часови и сл.)

На тој начин позитивната училишна клима придонесува за намалување на појавата на асоцијално однесување кај учениците.

Користена литература

- [1] American Psychiatric Association. *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed.). Washington, DC: American Psychiatric Association, 1994.
- [2] Bank, L., Forgatch, M.S., Patterson, G.R., & Fetrow, R.A. *Parenting practices of single mothers: Mediators of negative contextual factors*. *Journal of Marriage and Family*, 55, 1993.
- [3] Barrish, H.H., Saunders, M., & Wolf, M.M. *Good Behavior Game: Effects of individual contingencies for group consequences on disruptive behavior in a classroom*. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 1969.
- [4] Connell, J., & Wellborn, J. *Competence, autonomy, and relatedness: A motivational analysis of self-system process*. In M. Gunnar & A. Sroufe (Eds.), *Self process and development*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1991.
- [5] Dishion, T., Eddy, M., Haas, E., Li, F., & Spracklen, K. *Friendships and violent behavior during adolescence*. *Social Development*, 6, 1997.